

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

»Domača naloga p.i.3«

*(Classical Evolutionism; Neo-evolutionism; Theories of modernization, old and new;
Historical materialism; Against developmentalism: the modern critique)*

Mentor: red. prof. dr. I. B.

V. U. K.

Predmet: Sociologija družbenih sprememb

Št. indeksa:

Šol. leto: 2009/2010

Analitska sociologija, 3. letnik, IŠ

Logatec, 10. december 2009

N1: Povzemite temeljne ideje klasičnega sociološkega evolucionizma in analizirajte, kako so te ideje obravnavane v prebranih poglavjih!

Skladno s spremembami, ki so se v družbi dogajale (modernost, industrializacija, urbanizacija, kapitalizem,...) so se v 19. stoletju sociologi obrnili k iskanju heurističnih analogij in metaforičnih modelov. Prva taka metafora iz biologije je bila o organizmu in organski rasti. Iz nje je nastala analogija med organizmom in družbo. Življenjska doba organizma in zgodovina družbe sta bili označeni z rastjo. Rast pomeni povečanje, ekspanzijo, zaplet in diferenciacijo. Predpostavlja proces, ki obstaja v razkrivanju določenih možnosti, ki so prisotne v obravnavanem objektu od začetka; gre v eno smer in je nepovraten; vztraja nepopustljivo in ga ni moč ustaviti; je postopen, naraščajoč, po korakih; gre skozi prepoznavne razvojne stopnje oziroma faze. Koncept rasti ponuja bistvo sociološke ideje evolucije - sociološki evolucionizem.

- Comte, je bil mnenja, da v želji po razumevanju nastanka modernosti, je le-to treba postaviti v širši zgodovinski kontekst - obravnavati jo samo kot fazo znotraj dolge človeške zgodovine. Industrijsko urbana kapitalistična družba ni naključje ampak naravna, nujna posledica predhodnih procesov. Comte trdi, da se je človeška zgodovina odvijala v treh fazah, ki so jih označevali različni nizi intelektualnih prepričanj: teološka faza – religiozna prepričanja in vraževernost; metafizična faza – religiozno prepričanje oslabi, svoje mesto dobi filozofija; pozitivna faza – religiozno prepričanje popolnoma izgine, znanost prevladuje nad človekovim mišljenjem in usmerja njegovo vedenje. S prehodom v tretjo fazo – obdobje znanosti in industrializacije – postane razvoj brez končen, znanost nenehno napreduje in približuje resničnost k vse večji stopnji, vendar brez doseganja celotne in dokončne resnice. V teh spremembah Comte vidi stopnjujoče se zmagoslavje znanstvene racionalnosti, ki bo obvladovala moderno družbo.

- Spencer v evoluciji vidi osnovno, splošno načelo vseh resničnosti, tako naravnih kot socioloških. Ta vsesplošnost izvira iz dejstva, da so vse resničnosti v osnovi snov, sestavljena iz materije, energije in gibanja. Evolucija je pojasnjena s spremembo iz nekoherentne homogenosti v koherentno heterogenost, spremljajoč razblinjenje gibanja in integracijo materije. Evolucija napreduje s pomočjo strukturne in funkcionalne diferenciacije: od enostavnosti k kompleksnosti; od amorfnosti k artikulaciji delov; od uniformnosti, homogenosti k specializiranosti, heterogenosti; od fluidnosti k stabilnosti. Tak proces je po Spencer-ju univerzalen. Mehanizem evolucije je zasnovan na treh pravilih: inherentna

nestabilnost uniformne, homogene populacije; tendenca po ojačitvi neenakosti, kar v bistvu osnovne neenakosti še povečuje; in ker ljudje na podobnih položajih želijo biti koherentni, se družba ločuje v frakcije, s postavitvijo meje teh identitet, pa se segregacija poveča in vrnitev k homogenosti ni več možna. To proizvede sekvenco raznolikih razvojnih stopenj zgodovine: preproste družbe – enotno delujoče celote, medsebojno izolirane; sestavljene družbe – preproste skupine osnovane z delitvijo dela in delitvijo funkcij s hierarhično, centralizirano ureditvijo; dvojno sestavljene družbe – kompleksne družbe, ki posedujejo skupen teritorij, z ustavo in zakoni; civilizacije – najbolj kompleksne družbene celote oblikovane v nacionalnih državah, federacijah oziroma večjih imperijih. Z namenom poudarka smeri gibanja evolucijskega procesa Spencer predstavi prvo polarno, dihotonomično tipologijo družb, kjer analitično opiše nasprotno idealne tipe med vojaško in industrijsko družbo.

- Morgan, eden najpomembnejših ameriških antropologov je evolucijo zasnoval na tehnologiji. Morgan silo gibanja družbene spremembe locira znotraj iznajdb in odkritij..Po Morgan-ovo uniformnost in stalnost evolucije izhaja iz osnovne univerzalnosti in vztrajnosti človeških materialnih potreb, kar proizvaja stimulans za nenehno iskanje načinov zadovoljitve le-teh. To doseganje novih tehnologij pa spreminja značilnosti družbe. Morgan zgodovino v osnovi deli na: divjaštvo (zgodnje – nabiralništvo, srednje – odkritje ognja in ribolov, visoko – odkritje loka in puščice, lov), barbarstvo (zgodnje – izdelovanje posode, srednje – udomačitev živali, namakanje v kmetijstvu, visoko – železo in izdelava orodja) in civilizacijo (fonetična abeceda in umetnost pisanja).

- Durkheim zavrne iskanje vzrokov družbenega fenomena izven specifične družbene realnosti, kar je očitno v njegove pogledu na sociološki evolucionizem. Glavno smer evolucije vidi v porastu delitve dela, diferenciaciji nalog, dela in poklicnih vlog. Ta tendenca pa je povezana z demografskimi faktorji: naraščajoča populacija rezultira v naraščajoči demografski gostoti in prinese naraščajočo »moralno gostoto«. Po vzgledu Spencer-ja tudi on oblikuje dihotonomno tipologijo družb, zasnovano na kvaliteti različnih družbenih vezi, pri čemer zgodovina prehaja iz mehanske v organsko solidarnost (mehanska solidarnost – izhaja iz podobnosti nerazlikovanih funkcij in nalog; organska solidarnost – pa izvira iz komplementarne, kooperativne in medsebojne nujnosti visoko razširjenih vlog in zaposlitev).

- Tudi Tönnies posreduje tipologijo med t.i. Gemeinschaft in Gesellschaft – skupnost in družba. Pravi, da so osebne, intimne, prvotne, samonamerne družbene vezi, značilne za skupnosti, zamenjali neosebni, posredni, sekundarni in instrumentalni odnosi v modernih družbah. Tönnies je kritičen do modernih družb ter nostalgichen do izgubljene skupnosti, v čemer je njegov pristop edinstven, saj v evoluciji ne vidi sinonima za napredek.

- Ward teoriji evolucije doprinese zanimivo teorijo, trdi namreč, da mehanizem evolucije ni konstanten ampak se samospreminja v času. Obdobje spontane, naravne evolucije (genesis) je z mejnikom ločeno od obdobja človeške, ciljno-orientirane evolucije (telesis). Ward navaja, da se je evolucija pravzaprav začela v obdobju cosmogeneze, ki je zaobjela celoten univerzum; s pojavom življenja pride do biogeneze; pojav človeka in s tem uma in zavesti pride do obdobja antropogeneze; z oblikovanjem skupnosti in družb pa pride do sociogeneze. V zadnjih dveh fazah se evolucija obrne v drugo smer – teče po vedno novih, višjih stopnjah in v procesu postane vse bolj multidimenzionalna in počlovečena.

Vsem klasičnim teoretikom pa je skupno sledeče: človeška zgodovina ima edinstveno obliko, vzorec, logiko oziroma pomen osnovne množice navidezno slučajnih in nepovezanih dogodkov; z rekonstrukcijo vzorcev, bo zgodovina razumljena in bo odprta pot za napoved prihodnosti; objekt obravnave je celotna človeška družba; zamišljena je iz organske analogije, kot tesno integriran sistem komponent in podsistemov, ki prispevajo k vzdrževanju in ohranjanju celote; fokus je na spremembah te organske celote družbenega sistema; sprememba družbe je obravnavana kot ubikvitetna, naravna, nujna in neizbežna značilnost družbene realnosti; evlucijska sprememba je obravnavana kot edini vseobsegajoč proces, ki mora biti obravnavan kot celota na svoji najvišji stopnji abstrakcije; družbena sprememba je usmerjena in se giblje od primitivnih k razvitim oblikam, od enostavnih h kompleksnim stanjem, od disperzije k agregaciji, od homogenosti k heterogenosti, od kaosa do organizacije; to gibanje je konsistentno in nepovratno; evlucijska sprememba je unilnearna in sledi predhodno osnovanemu vzorcu oziroma trajektoriji; splošen evlucijski trajektorij je razdeljen na razločne stopnje, faze oz. obdobja, ki si konstantno sledijo v sekvenci, pri čemer noben korak ne more biti preskočen; evlucijska sprememba je obravnavana kot postopna, nadaljujoča, progresivna in kumulativna; evolucija ima univerzalen in uniformen vzročni mehanizem (z izjemo Ward-a, čeprav je tudi pri njemu v ozadju ista »logika«); prvotni impulz k spremembi je lociran znotraj narave človeške družbe, izhajajoč iz potrebe po samorealizaciji in samotransformaciji; evlucijska sprememba je spontana (izjema Ward-ov telesis, ki temelji na ciljni usmerjenosti in planirani spremembi); evlucijska sprememba je enakovredna procesu, rezultira v konstantnem izboljšanju družbe in človeškega življenja (z izjemo Tönnies-a, ki ne vidi napredka v evoluciji). Klasični evolucionizem je doživel mnogo kritik, zato se na kratko celo izgubi svoje mesto v teoriji družbene spremembe, vendar se ponovno pojavi v revidirani obliki neoevolucionizma.

Neoevolucionizem za razliko od klasičnega evolucionizma izhaja iz konkretnih, empiričnih disciplin, ki se ukvarjajo z družbenimi spremembami (palaentologija, arheologija, kulturna antropologija, etnologija historiografija). Izhajajo iz dejstva, da evolucija ni mit, ampak potrjena resničnost, ki jo je potrebno obravnavati znanstveno in ob tem upoštevati vse veljavne kritike. Fokus ni več na družbi kot celoti, ampak je na procesih, ki se pojavljajo v bolj ozkih družbenih entitetah; glavna pozornost je usmerjena na vzročne mehanizme evolucije; mnenja o evoluciji so formulirana kategorično, z deskriptivnimi termini; predlogi so frazirani na verjetnost, sholastičen način; inkorporacija razumevanj drugih smeri evolucionizma je postopna. L. White očitno izhaja iz Morgan-a, saj pravi, da je kultura adaptivna naprava s katero se človeška vrsta prilagaja naravi, večinoma z izkoriščanjem proste energije, ki jo uporablja za zadovoljitev potreb. V tem vidi nadvlado človeka nad naravo, kar je zanj temeljna evolucijska tendenca, pri čemer je ključ kulturne evolucije potrebno iskati znotraj kulture same. J. Steward zagovarja multilinearno evolucijo, ki je partikularna in ni povsod enako prisotna. S tem se močno oddalji od klasičnega evolucionizma. Vzročni princip evolucijskih sprememb vidi v nadvladi tehnološko ekonomskih faktorjev. M. Sablins in E. Service se v svojem delu *Evolucija ni kultura* (1960) dotakneta področja kulturne evolucije in neoevolucionizma. Evolucijo razdelita na 'splošno' in 'specifično', pri čemer je splošna obravnavana kot abstrakcija, vsesplošna smer človeštva, kjer se nenehno pojavljajo novi kulturni tipi, medtem ko specifična sestavljajo konkretne smeri, kjer se novi kulturni tipi prilagodijo specifičnemu okolju. G. in J. Lenski se naslonita na biološko znanost. Zagovarjata ekološko evolucionistični pristop k obravnavanju družbe - zgodovina človeštva ni samo neko zaporedje nepovezanih dogodkov ampak so v zgodovini prisotni dolgo trajajoči trendi. Najpomembnejši je tehnološki napredek, ki je pomembno gonilo za spremembe v človeški zgodovini. Na osnovi tehnologije kot glavnega kriterija perodizacije človeških družb podobno kot Morgan opredelita faze evolucije: 1. lov in nabiralništvo; 2. hortikultura; 3. agrarna družba in 4. industrijska družba. Za Parsons-a so družbe ciljno orientirani sistemi, ki težijo k prilagoditvi okolju preko strukturalne diferenciacije. Rast diferenciacije omogoča adaptivno izpopolnjevanje človeških družb. Gonilna sila družbene evolucije so spremembe v adaptaciji. Evolucijo označujejo štirje mehanizmi: diferenciacija; adaptivno nadgrajevanje, inkulzivnost in vrednostna generalizacija. Glede na to ločuje družbe na: primitivne, napredno primitivne, vmesne in moderne. Na delitvi dela kot enemu od načinov diferenciacije gradi tudi N. Smelser, ki pod vplivom Durkheima, ugotavlja, da je strukturalna diferenciacija proces, kjer se družbena enota diferencira v dve ali več enot. Posledične nove družbene enote se strukturalno razlikujejo ena

od druge, vendar pa so skupaj ekvivalentne originalni enoti. Tudi Rueschemeyer pravi, da delitev dela spremlja strukturalna diferenciacija, vendar pa meni, da koncept diferenciacije ni omejen na ekonomsko sfero temveč vključuje tudi politiko, kulturo,... Ne davno so se teoretiki začeli oddaljevati od Spencer-jeve organske rasti, naklanjajoč se raje Darwinovi naravni selekciji. Verjamejo, da Darwinov model odkriva temeljne analitične podobnosti med biološkimi in družbenokulturnimi procesi evolucije.

Teorija modernizacije je veliko bolj konkretna od evolucionistične teorije, saj izhaja iz podmene, da družbeni razvoj, v svetovnih razsežnosti, poteka v smeri amerikanizacije. Zahodno evropske in severno ameriške družbe naj bi imele vodilni položaj v razvoju, ki ima svetovne razsežnosti. Ostale družbe samo zaostajajo in si prizadevajo dohiteti moderne države. Modernizacija je bila razumljena v zgodovinskem, relativističnem in analitičnem smislu. Zgodovinsko je modernizacija enaka Westernizaciji. V relativističnem pogledu se delno omeji od etnocentrizma. Chodak tako pravi, da je modernizacija specifičen, pomembna instanca razvoja družb – namensko posnemanje standardov, ki veljajo za moderne, pri čemer ti standardi lahko varirajo glede na epicenter modernosti, ki niso določeni enkrat za vselej. Analitične definicije poskušajo skicirati dimenzije modernih družb, ki so bile namerno vsajene v predmoderni tradicionalnosti. Tako se ene fokusirajo na strukturalne poglede, druge pa na psihološke perspektive. Vzročni mehanizem k modernosti vidijo nekateri avtorji v klasičnem evolucionizmu (metafora rasti), medtem ko ga drugi vidijo bolj sofisticiranega (Darwin – vrste in preživetje najboljših). Konvergenčna teorija pa ponuja bolj specifičen mehanizem – po Hungtinton-u je modernizacija homogenizacijski proces, ki proizvaja tendence h konvergenci med družbami. Tudi teorija modernizacije je imela številne kritike, kot npr. strogo ločevanje med tradicionalnimi in modernimi družbami, ne upošteva zunanjih vzročnih dejavnikov itd. in nenazadnje etnocentrizem Zahoda.

Neomodernizacija, ki sledi, za razliko od modernizacije, upošteva izkušnje post-komunističnega sveta in posledično spremeni osrednje predpostavke (vzhodna Evropa podeduje ponarejeno modernost). Teorija neomodernizacije je tako prečiščena vseh evolucijskih ali razvojnih prizvokov; ne predpostavlja nobenih nujnih, edinstvenih ciljev niti nepovratnih tokov zgodovinske spremembe. V modernizaciji vidi zgodovinsko naključje procesov, ki konstruirajo, širijo in legitimizirajo institucije in vrednote modernosti.

Marx v historičnem materializmu, kljub vsemu sledi nekaterim evolucionističnim idejam: strinja se z optimističnim pogledom, da evolucija prispeva k nenehnemu izboljšanju družbe; na zgodovino gleda kot na razvitje imanentnih, endogenih intra-societalnih sil; zgodovina se premika skozi sekvence raznolikih stopenj po uniformni poti; komplikacija rasti in diferenciacija družb sta dominanten zgodovinski trend. Engels pa očitno zasleduje Morgan-a. Marxov historični materializem postane bolj specifičen od ostalih evolucionističnih teorij, ker Marx povzame ideje Hegla. Historični materializem je multidimenzionalna teorija, ki zgodovino elaborira na treh ravneh: svetovno zgodovinska (teorija družbeno ekonomskih formacij), družbeno strukturalna (razredna teorija) in akcijsko individualna (teorija o obstoju vrst). Historični materializem zgodovini vrne smisel s tem, da prepozna njeno iracionalnost kot izraz odtujitve človeške eksistence v razredni družbi in ponudi možnost razumne ter pravične družbe kot posledice revolucionarne preobrazbe.

Skupne predpostavke evolucionizma in historičnega materializma so oblika developmentalizma – nespremenljive, nastajajoče kvalitete in pravilnosti zgodovinskega procesa so beneficiranega z notranjo logiko, občutkom in usmeritvijo. Ta pristop kritizira K. Popper – historicizmu očita determinističnost, fatalističnost in končnost; očita tudi zgodovinsko napoved kot osnovni cilj, dosežen z odkritjem zakonitosti evolucije; ter metodološki postulat sociološkega raziskovanja. Tudi R. Nisbet je kritičen do metafore rasti – biološki in sociološki evolucionizem sta si popolnoma nasprotujoča. Sam celo ponudi pozitivno alternativo developmentalizmu – naključnost, konkretnost in eksogenost vzročnosti so poudarki Nisbet-ove zgodovinske spremembe. Tilly kritizira, da je sociologija ujeta v 19. stoletju in navede osem pogubnih postulatov, ki jih je potrebno zavrniti, v čemer je podoben Nisbet-u – potreben je obrat k globoki, konkretni zgodovinski študiji, ki bo osnovana na dokazih. Tudi I. Wallerstein deli skepticizem Nisbet-a in Tilly-a. V svoji kritiki je radikalen – ne zahteva samo revizije in modifikacije sociološke zapuščine, ampak želi popolno zavrnitev predpostavk miselnosti iz 19. stoletja, pri čemer v konceptu razvoja vidi največji problem. Tudi developmentalizem je s časom zaradi kritik opuščen, njegovo mesto kasneje prevzame post-developmentalizem.

LITERATURA IN VIRI

- Skripta za predmet Sociologija družbenih sprememb: *Poglavja iz knjige Sztompka, P. 1994. The sociology of social change. Oxford: Blackwell.